

1.2. РОЗВИТОК ІДЕЙ АКАДЕМІКА В. І. ВЕРНАДСЬКОГО : ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА

М. І. Піддячий

*Усвідомлення народом свого буття, є,
можливо, найбільша сила, яка рухає життя.*

В. І. Вернадський

Все частіше у наукових колах обговорюється сутність і тенденції розвитку людини й суспільства у гармонії з природою, питання екології особистості і простору доступного для розвитку. Розроблення проектів сталого розвитку знаходиться в межах єдиної концепції сталого економічного, екологічного та соціального розвитку, яку маємо узгоджувати, збалансовувати і періодично корегувати. Тому нині важливим є окреслення майбутніх орієнтирів в означеному контексті де особливої уваги потребує забезпечення і збалансування взаємозв'язку соціальної та екологічної складових розвитку та розроблення системи закріплення рівних прав нинішнього і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів.

Зазначимо, що у цьому процесі забезпечується взаємозв'язок соціальної та економічної складових, результатом якого буде досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми й надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства. Це є приводом для розроблення і реалізації демократичної моделі розвитку цивілізації, з урахуванням вартісної оцінки прогнозованих техногенних впливів на довкілля, реалізація якої частково знімає напругу між різними соціальними прошарками. Вирішення цих завдань знаходиться в межах біосферного і ноосферного простору, що спонукає до розроблення багатополярного ноосферного суспільства, що будуватиметься на принципах континентальності, духовності, справедливості, законності та стійкості, проектування і пропозиції суспільству технології ноосферної соціалізації населення [2, с. 341-361].

У історичному аспекті ці наукові розвідки здійснював

Володимир Іванович Вернадський. Його заслужено вважають – авторитетом у освітніх і наукових колах світу, непересічною особистістю із сформованим багатограним психологічним досвідом, накопиченим завдяки обраному способу життя на етапах вікового розвитку, що забезпечувало йому поступ на шляху викристалізованого ним життєвого простору. Академік Вернадський усвідомлював, що ество людини сформоване на духовному і психофізіологічному рівнях за життєстверджуючими принципами, спрямовується у середовище існування з метою гармонізації життя на рівні особистості, біосфери [1, с. 271-272], а пізніше і ноосфери, хоча останнє підлягало критиці не лише опонентами, але і частиною його учнів.

Аналіз показує, що розвиток і критика ідей та напрацювань академіка Вернадського відбувалися завжди, оскільки він розробляв питання буття людини і еволюції природи з вивченням її розвиваючих, захисних та стабілізуючих механізмів. Цінність його напрацювань полягає, зокрема, у наявності ідей для розвитку особистості і природнього простору доступного для життя, а відповідно і розроблення механізмів відновлення внаслідок людського та техногенного впливів.

Наукове обґрунтування шляхів розвитку особистості і суспільства у гармонії з природою є важливим для розв'язання низки суперечностей цивілізаційного характеру засобом гармонізації триєдиного життєвого ланцюжка «людина-суспільство-природа». Відповідно метою даної статті – є розкриття фрагментарного підходу до розбудови системи розвитку людини і суспільства у гармонії з природою. Впродовж розроблення використовується системний підхід, у якому увага акцентується на підготовці особистості до життя і продуктивної праці у гармонії з природою, що враховує небезпеки й ризики для людини, суспільства і природи на сучасному етапі. Основні смислові навантаження розроблення вибудовані у послідовності:

1) природа і сутність людини проявляється у процесі еволюційної зміни станів природного, особистісного та суспільного характеру;

2) людина може благополучно існувати лише в гармонії з природою, цілісно розглядаючись в космічному, біологічному, психічному, соціальному, культурному та цивілізаційному

вимірах із врахуванням техногенних проявів і впливів;

3) завдання розвитку особистості та громадянського суспільства знаходяться у вимірі буття соціуму, впливу людини на природу, способів пізнання людиною себе та світу;

4) підготовка до праці є складовою національної безпеки, оскільки через її результати відбувається захист людини, сім'ї, народу, цілей, ідеалів, цінностей, традицій, укладу життя, культури, прав і обов'язків, основних свобод;

5) поліваріантні концепції розвитку враховують устрій внутрішнього світу людини, структурування суспільства з певними характерними для них відносинами та сукупностями зв'язків форм природи;

6) розвиток особистості відбувається в процесі самотворення та творення культури в результаті чого набуваються вищі життєві цінності та формуються індивідуально-психологічні якості;

7) будучи основною формою життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства праця виступає провідним фактором соціогенезу, а значить як процесу історичного та еволюційного виникнення і формування людського суспільства, так і його класового структурування;

8) в особистісному вимірі праця є засобом самовираження та самоствердження, реалізації інтелектуального та творчого потенціалу, формування психологічного досвіду, розвитку почуття моральної гідності;

9) ринок праці має свої закони, закономірності та принципи;

10) в умовах розбудови громадянського суспільства державні інституції та бізнес на культурологічній основі в процесі інтеграції мають виконувати волю громадян, захищаючи їх інтереси;

11) розробку та впровадження освітніх навчально-виховних систем у відповідності до цілей освіти і мети навчання ускладнюватиме процес глобалізації з інноваційним швидкозмінним типом прогресу;

12) вибір освітніх складових з міжнародної практики має відбуватися як на основі їх ефективності в міжнародному освітньому просторі, так і на підґрунті освітньої, суспільної і соціально-економічної політики держави базованій на тенденціях розвитку в Україні та світі;

13) від рівня розвитку і характеру продуктивних сил, складності та досконалості знарядь виробництва залежить результативність суспільної праці;

14) у процесі організації навчання та виховання, спрямованому на виконання особистістю лінійних і нелінійних освітніх, життєвих і трудових завдань сучасний освітній процес має бути єдиним, індивідуально-диференційований, науковим, трудовим, політехнічним, естетичним, патріотичним із врахуванням законів виховання;

15) забезпечити виконання освітніх завдань мають вчителі, фахова підготовка яких дозволить сформувати високий рівень життєдіяльності та розвиток якостей і цінностей необхідних для співпраці із соціально-трудовим простором в умовах високотехнологічного середовища;

16) важливо розвивати в свідомості особистості на всіх етапах її розвитку почуття патріотизму та здатність відстоювати національні інтереси;

17) різновекторність життєвого простору людини формує рівень її психологічного досвіду;

18) забезпечити поступ суспільства та динаміку розвитку держави можуть фахівці з багатогранним психологічним досвідом, який на всіх етапах онтогенезу у побудові особистісної траєкторії має аналізуватися та структурується за якісними і ціннісними ознаками;

19) поступ особистості знаходиться в прямій залежності від учителя який створює передумови неперервного розвитку, зростання, дозрівання у відповідності із закономірностями і тенденціями розвитку природи, людини, суспільства та світу;

20) компетентності є набутими в результаті діяльності характеристиками, які в узагальненому вигляді можуть представлятися так – 1) ключові, 2) за видами діяльності, 3) у сфері суспільного життя, 4) у галузях суспільного знання, 5) у галузях суспільного виробництва, 6) за складовими психологічної сфери, 7) у сфері здібностей, 8) за рівнем соціальної зрілості і статусу;

21) соціально-професійний розвиток (трудова діяльність та її інфраструктура, праця людини, професійна культура, професійна орієнтація, господарювання у побуті, підприємницька діяльність,

соціально-професійна взаємодія на ринку праці) має сформувати готовність до реалізації особистісних і громадянських значущих цілей в умовах глобалізованого простору завдяки підвищенню рівня конкурентоспроможності людини;

22) структура, зміст й обсяг інформації соціально-професійно розвивального характеру для вищої школи та системи підвищення кваліфікації розробляються відповідно до цілей освіти, мети навчання, засобів навчально-виховної діяльності згідно з усвідомленими потребами людини, її світоглядними і громадянськими цінностями і сформованими якостями, а також перспективами розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури, мистецтва.

Природа і сутність людини

Розвиток людини є вічною проблемою, оскільки в процесі еволюції відбувається зміна станів природного, особистісного та суспільного характеру. В результаті цього процесу виявляються нові завдання у забезпеченні поступу людини та громадянського суспільства. Оскільки на ряду з прогнозованими змінами в природі та людині відбуваються й не прогнозовані то й структурування завдань, які потрібно вирішувати, знаходяться у вимірі буття соціуму, впливу людини на природу, способів пізнання людиною світу та себе в умовах мінливого життєвого простору та нестабільного природного середовища.

Людина будучи приналежною двом просторам – природному та соціальному має неповторну (індивідуальну) духовну, фізичну та інтелектуальну складові, які в особистісному життєвому просторі являється частиною соціального світу. Разом з тим, вона може благополучно існувати лише в гармонії з природою, цілісно розглядаючись в космічному, біологічному, психічному, соціальному, культурному та цивілізаційному вимірах.

У цьому контексті, на сучасному етапі розвитку перед суспільством постає завдання створення світу культури та цивілізації шляхом проектування нової реальності, яка забезпечуватиме поступ особистісного і суспільного характеру в умовах конкурентного швидкозмінного середовища

глобалізованого простору. Зазначимо, що процес проектування та системного коригування поліваріантних концепцій розвитку особистості в гармонії з суспільством та природою ускладнюється устроєм внутрішнього світу людини, структуруванням суспільства з певними характерними для них відносинами та сукупностями зв'язків форм природи. Відповіді на зазначені проблеми та необхідність проектування, реалізації й періодичного коригування життєвої та трудової траєкторії потрібно вирішувати людуству в процесі еволюції. Це означає, що окреслений напрям дослідження буде завжди актуальним, оскільки він відноситься до питань розвитку людини, громадянського суспільства, держави та розбудові їх гуманітарної безпеки.

Особистість

В інтеграційному процесі різновекторність життєвого простору людини формує її рівень психологічного досвіду, який у побудові особистісної траєкторії має аналізуватися та структурується за якісними і ціннісними ознаками. Безперервність цього процесу забезпечує динаміку розвитку психологічної сфери особистості на всіх етапах вікового розвитку (онтогенезу).

У означеному контексті, розвиток людини відбувається в процесі самотворення та творення культури. У духовному вимірі він, спрямований на індивідуальний вияв у системі мотивів особистості фундаментальних потреб: 1) ідеальної потреби пізнання у процесі саморозвитку та самотворення; 2) соціальної потреби жити й працювати для людей.

Досягнення цієї мети можливе засобом організації навчально-виховного процесу який базується на усвідомленні особистістю суб'єктом суспільної взаємодії в результаті чого набуваються вищі життєві цінності та формуються індивідуально-психологічні якості. У неї слід розвивати: здатність до жертвовності, яка історично пов'язана з існуванням людського суспільства; культуру гідності; високий смисловий поріг, переживаючи за вершинні устремління; культуру, оскільки в ній матеріалізуються вищі духовні цінності; цілісну картину

світу як основу її гуманізму. Здійснюється це через освіту, пріоритетом якої є формування: знань і цінностей, що ґрунтуються на наукових знаннях з домінуванням суспільства культурних цінностей де людина найвища цінність; психологічного досвіду; самодостатності; перспективності; творчості (технологічної, художньої, пізнавальної, соціально-комунікативної, духовно-моральної); справедливості у міжособистісних взаєминах; самоорганізації; індивідуальної соціальної ситуації розвитку; великодушності тощо.

Гуманітарна безпека

Результати життя і праці проявляються у природному, соціальному та державному вимірах. Праця відноситься до питань гуманітарної безпеки, оскільки через її результати відбувається захист : людини, сім'ї, народу; цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; прав та обов'язків людини; основних свобод. Гуманітарна безпека має кілька вимірів особистісного і суспільного характеру: фізичний і психічний; вільної самоідентифікації; можливостей розвитку та вибору майбутнього. У разі зниження її рівня є загрози: знищення ментальної або культурної ідентичності людей і суспільних груп; переродження культури під впливом великих груп мігрантів, які не сповідують суспільні цінності; реалізації концепцій сталого розвитку та розвитку людського потенціалу.

Загрозою гуманітарній безпеці є відсутність картини майбутнього, а значить нація не працює на перспективу. Зазначимо, що життя нації спирається на існуючі процеси передачі, правонаступництва та розвитку культурних надбань, які транслюються через суспільну комунікацію нащадкам як пережиті та осмислені цінності, світобачення, задуми. Спостерігається деформація і у сприйманні підростаючим поколінням культури праці, оскільки технології нав'язують власні правила критеріїв комунікативних процесів. Ситуація ускладнюється тим, що динаміка суспільних відносин, соціально-економічних та глобалізаційних процесів змушує розробляти нові види праці й формувати їх культуру із врахуванням і прогнозуванням техногенний впливів.

Для українського суспільства необхідне розроблення державних проєктів, а саме обґрунтування сутності завдання щодо реалізації головного пріоритету – виховання української нації. Провідне місце має відводитися ролі національної культури та освіти у формуванні суспільної свідомості українців. Досягнення цієї мети здійснюється у процесі реалізації моделей і підходів до національно-патріотичного і громадянського виховання молоді, розвитку людського капіталу, засвоєння удосконаленого змісту освіти на основі принципів україно-людиноцентризму і культуро-природовідповідності. Особливе місце у цьому розвиваючому просторі займає фундаментальна і прикладна складові підготовки підростаючого покоління до життя і праці.

Праця

Фундаментальною основою життєдіяльності людини і функціонування громадянського суспільства є праця. Відповідно на етапах вікового розвитку людини родиною, територіальною громадою та суспільними інституціями мають створюватися умови щоб праця в її поступі ставала свідомою та цілеспрямованою. Результатом праці людини має бути створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб особистості, територіальної громади й суспільства.

Разом з тим, праця є основною формою життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства. Вона виступає провідним фактором соціогенезу, а значить як процесу історичного та еволюційного виникнення і формування людського суспільства, так і його класового структурування. В особистісному вимірі праця є засобом: самовираження та самоствердження; реалізації інтелектуального та творчого потенціалу; формування психологічного досвіду; розвитку почуття моральної гідності та ін.

У процесі підготовки до праці на етапах вікового розвитку особистості забезпечується поступ, через суб'єктів взаємодії, від самообслуговування до створення продукту праці, результати якої перерозподіляються суспільству через відповідні суспільні інституції. Процес підготовки людини до праці характеризується

її розвитком від рівня самозабезпечення до особистого вкладу в формування валового внутрішнього продукту (ВВП).

Зазначимо, що на історично сформованому культурологічному підґрунті відбувається неперервний процес формування гармонізованої особистості, територіальної громади й суспільства в нових умовах взаємодії, спрямованих як на забезпечення розвитку особистості, так і на розбудову та розвиток ринку праці.

Ринок праці

Розбудова, динаміка розвитку та стан ринку праці знаходиться в прямій залежності від: наявності свободи у фахівців, здатних розробляти і розвивати економіку; політики державних інституцій; зовнішнього та внутрішнього інвестування; наявності технологічних проєктів у всіх галузях суспільного господарювання з високим рівнем доданої вартості; здатності еліти проєктувати духовний, суспільний і технологічний поступ на новому етапі розвитку; рівня структурованості видів праці та її змісту у різних вікових групах; системності передачі знань від старшого покоління до молодшого тощо.

Громадянське суспільство

Проголошення курсу на розбудову громадянського суспільства передбачає сукупність недержавних організацій, які доносять до територіальних, державних і суспільних інституцій волю громадян та захищають їх інтереси. Громадянське суспільство у взаємодії з державними інституціями та бізнесом на культурологічній основі в процесі інтеграції мають: керуватися національними інтересами, усвідомлюючи та враховуючи вплив світових глобалізаційних швидкозмінних процесів на сукупність людей, об'єднаних певними історично зумовленими відносинами; жити в гармонії з природою розумно використовуючи природні ресурси; розвивати освіту і науку; формувати духовність, мораль, естетичну свідомість, патріотичні погляди й переконання; системно розробляти проєкти

виробництва матеріальних благ, прогнозуючи періодичність змінності інноваційних технологічних процесів, спрямованих на оновлення продукції за її якісними характеристиками; використовувати сучасні виробничі технології та цілеспрямовано розробляти нові з високою доданою вартістю на продукцію; формувати та розвивати в особистості сукупність формально-логічних, мовних, змістово-методологічних і естетичних знань, умінь і навичок, які проявляються в інтелектуальній та операційно-технологічній діяльності; залучати молоде покоління до праці з метою формування їх психологічного досвіду у процесі створення матеріальних і духовних благ; соціалізувати відповідальну за свої дії компетентну особистість, навчену логічно мислити й саморозвиватися, займатися самоосвітою і самовихованням, здатну визначати і користуватися автентичним інформаційним простором та приймати на основі цього адекватні прогресивні рішення змінюючи життя на краще. Суспільства і держави, які на цій основі розроблятимуть та реалізовуватимуть системні проекти домінуватимуть у суспільних відносинах і соціально-економічних просторах громадянських суспільств. Вони матимуть стійку динаміку випереджального розвитку в особистісному та суспільному відношеннях, а головне духовно і фізично здорове суспільство.

Динаміка інтеграції України в громадянські суспільства має проектуватися, супроводжуватися й коригуватися модераторами, які на початковому етапі мають забезпечити поступ людини, територіальної громади, суспільства і держави як на власній, так і на інвестиційній базі в умовах історично сформованого культурологічного простору. Це дасть можливість суб'єктам взаємодії знаходитися в просторі прогнозованого розвитку, максимально уникаючи ризиків перебування у вимірі неспроектованої співпраці. Для того щоб не потрапляти в такий небезпечний вимір необхідний системний погляд на цілі і засоби діяльності, спрямовані на забезпечення прогнозовано очікуваних результатів в процесі реалізації безперервної програми розвитку людини, територіальної громади, суспільства й держави. На всіх етапах вікового розвитку особистості та рівнях її знаходження (від місцевого до світового) в умовах глобалізованого простору, важливим для неї є досягнення тріади результативності –

самоідентифікації, спроектованої трансформації та самореалізації.

Проектування інтеграції освіти і науки в громадянські суспільства на культурологічній основі передбачає забезпечення усталених стандартів та показників критеріїв, які характеризують оцінку якості світового господарства за структурою видів капіталу. А саме: агросировинні суспільства й економіки, базовані на ресурсно-видобувному капіталі; науково-технологічні й індустріально-промислові, керовані індустріально-промисловим капіталом; інформаційно-комунікативні суспільства з надмобільною торгово-фінансовою економікою, керованою капіталом знань, інтелекту; ідейно й духовно інтегровані суспільства тощо. Оскільки, ринкова продуктивність і додана вартість на продукцію у цих суспільствах різна Україна має розвинути освітній і науковий простір до конкурентоздатного рівня та збалансувати соціально-економічний простір, забезпечуючи його потрібними для всіх галузей трудовими ресурсами.

Глобалізація

Розроблення навчально-виховних систем із означеними завданнями в традиційно сформованій ціннісній ієрархії ускладнюватиме процес глобалізації. Він загострюватиме конкуренцію і не лише в економіці, а й в інших сферах суспільного життя. У результаті процесів глобалізації утворився багатополосний простір, який ґрунтується на різних економічних, соціально-політичних і культурних моделях. Ми є свідками переходу людства до нового способу буття, складність, непередбачуваність, нелінійність якого свідчать про потребу в переході до іншого типу мислення, яке можна назвати творчим, продуктивним, інноваційним. Чим сильніше розвинена загальна креативність мислення, тим більше можливостей у вивченні спеціальних сфер, у мобілізації знання в цілому і в кожному конкретному випадку. В процесі освіти повинна розвиватися природна здатність розуму ставити і вирішувати найважливіші проблеми.

Очевидно, що жодна країна не може бути успішною якщо

вона не співпрацює з цивілізованим світовим співтовариством. Але сучасний полікультурний світ, особливо у високорозвинених країнах, має інноваційний тип прогресу, який ставить вимоги до людини та її діяльності на новому рівні розвитку цивілізації. З огляду на зазначене, вчені та педагоги мають спроектувати освіту, яка на достатньому рівні конкурентоздатності готуватиме людину до життя та праці в швидкозмінному просторі.

У зв'язку з цим, в теоретичному і практичному відношеннях маємо розробляти проекти продуктивної суб'єктної взаємодії охоплюючи всі сфери й галузі, які забезпечують життєдіяльність людини, територіальної громади і суспільства. А саме: економічна з акцентуванням на розбудову ринкових відносин; політична – проектування та реалізація демократичного типу життя людини та суспільства; духовна сфера – виокремлення та продукування ціннісних пріоритетів людини та суспільства; професійна – набуття професійного досвіду та компетентностей, які вона використовуватиме в професійній діяльності; соціальна – проектування життєвого шляху і побудова міжособистісних стосунків у суспільстві в процесі суб'єкт-суб'єктної, суб'єкт-об'єктної та об'єкт-суб'єктної взаємодії.

Освітні моделі й системи

Розробляючи зміст національної освіти потрібно ретельніше вивчати міжнародні освітні проекти, моделі й системи. Вибір навіть окремих освітніх складових з міжнародної практики та їх трансформація в українське освітнє середовище має відбуватися як на основі їх ефективності в міжнародному освітньому просторі даного етапу розвитку, так і на підґрунті освітньої, суспільної і соціально-економічної політики держави базованій на тенденціях розвитку в Україні та світі.

Через аналіз історично сформованих просвітницьких процесів необхідно трансформувати в майбутні навчально-виховні моделі і системи кращі здобутки української і світової психопедагогіки, переглянувши основні освітні складові з метою коригування на новій культурологічній базі.

В умовах систематизованого полікультурного простору такий підхід забезпечує поступ до нового рівня духовного,

суспільного та соціально-економічного розвитку. Рівень же задоволення потреб особистості й суспільства перебуває в прямій залежності від соціально-професійного спрямованого змісту освіти, динаміки розвитку навчальних досягнень особистості на певних вікових етапах, стану ринку праці та ефективності використання наявних трудових ресурсів.

Продуктивні сили

Основою ж забезпечення поступу суспільства є формування та розвиток продуктивних сил (засоби виробництва – знаряддя праці та предмети праці; компетентні люди, що здатні до праці, приводячи в дію та вдосконалюючи засоби виробництва). Від рівня розвитку і характеру продуктивних сил, рівня їх складності та досконалості знарядь виробництва, а також від психологічного досвіду і культури людей залежить результативність суспільної праці. Розробниками проєктів накопичення та ефективного використання продуктивних сил є відповідні освітні і наукові інституції. Оскільки якість продуктивних сил формуються та розвивається протягом значного терміну маємо забезпечити вплив некомпетентних структур на безперервний процес їх відтворення. У державному управлінні структури, які відповідають за якість продуктивних сил повинні домагатися від всіх учасників виконання зобов'язань із їх забезпечення у відповідності до динаміки розвитку соціально-економічного простору. У першу чергу це стосується організації обслуговування виробництва високотехнологічної якісної продукції з високою доданою вартістю до якого пред'являються особливі вимоги у процесі технологізації робочих місць. Зазначимо, що реалізація такої продукції на зовнішньому ринку забезпечує валютні надходження до бюджету України, а на внутрішньому задовольняє попит населення якісною продукцією.

Система загальної середньої освіти

Тенденції соціально-економічного розвитку нашої країни разом із європейськими та загальносвітовими зумовлюють

пріоритетні напрями розбудови системи загальної середньої освіти: оновлення змісту освіти з посиленням ролі патріотично-виховного компонента; підвищення уваги до охорони здоров'я школярів; удосконалення ЗНО; покращення умов життя та праці педагогічних працівників, їх розвиток протягом життя. Особливої уваги потребує розроблення профільного навчання у старших класах: теоретико-методологічні засади розвитку профільності навчання; диференційований підхід до навчання та виховання; культурологічний підхід; варіативність освіти; особистісно-праксеологічний вимір навчально-освітнього процесу; індивідуалізація навчання [6, с. 218-265].

Значна роль та місце у процесі підготовки до життя і праці, на відповідних етапах розвитку особистості, відводяться системі загальної середньої освіти. У процесі організації навчання та виховання, спрямованому на виконання учнем лінійних і нелінійних освітніх, життєвих і трудових завдань сучасна школа має бути:

1) єдиною: наступність і відкритість усіх її ступенів; забезпечення встановленого державою обсягу загальноосвітніх знань незалежно від соціального, майнового, національного становища батьків; гарантування права на продовження освіти, у тому числі у вищих навчальних закладах; визначення єдиних принципів, мети, завдань освіти й виховання; узгодження навчальних планів і програм; передбачення диференційованої складової у побудові навчальних планів і програм; єдина система управління освітою в державі;

2) науковою – соціально значущою сферою учнівської діяльності в якій відбувається процес формування й розвитку багатогранного психологічного досвіду особистості завдяки засвоєнню та використанню теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність (закономірності розвитку природи і суспільства, способи впливу на навколишній світ тощо);

3) трудовою – поєднання морального, естетичного й фізичного виховання з метою підготовки до наполегливої, старанної фізичної та розумової трудової діяльності з орієнтацією на процес самозабезпечення протягом життя;

4) політехнічною: оволодіння системою знань про науки

основи сучасного виробництва; теоретичне й практичне ознайомлення з основними принципами сучасного виробництва та законами розвитку природи і суспільства, які лежать у його основі, мотивоване формування трудових умінь і навичок як підґрунтя для подальшої професійної підготовки; вивчення концептуальних засад оцінювання світового господарства;

5) патріотичною: розвиток одного з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Завдання і зміст патріотичної школи змінюються в залежності від суспільних відносин та соціально-економічного ладу;

6) естетичною: формування й виховання естетичних почуттів, смаків, ідеалів, суджень, художніх здібностей; розвиток здатності сприймати та перетворювати дійсність за законами краси у сферах діяльності людини; виховання гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя.

Учитель. Забезпечити виконання освітніх завдань школою в умовах розбудови громадянського суспільства мають вчителі, фахова підготовка яких повинна відповідати сучасним особистісним потребам та суспільним запитам. Підготовка майбутнього педагога відбувається у відповідності до концепції в якій розкривається сутність, природа і складники педагогічної майстерності. Головною метою педагогічної освіти має бути підготовка вчителя, який володіє необхідними творчими й професійними якостями, що дають йому змогу творити педагогічну дію для найбільш продуктивного розвитку різновидів досвіду учнів, передусім теоретичного (інтелектуального), почуттєвого (естетичного), практичного для гармонійного особистісного розвитку кожного учня [3, с. 158-162]. При цьому майбутній педагог уже в процесі навчання зобов'язаний усвідомлювати, що формування особистості кожної людини можна здійснювати лише гуманістичними засобами свого предмета й власної особистості.

У процесі взаємодії з учнем учитель має досконало володіти оновленим змістом загальної середньої освіти, що сприятиме вирішенню суперечностей між вимогами громадянського суспільства та потребами особистості в отриманні якісної освіти.

В межах навчально-виховного процесу вчитель забезпечує взаємодію учня з освітнім середовищем, спрямовану на формування високого рівня життєдіяльності та розвиток якостей і цінностей необхідних для співпраці із соціально-трудоим простором в умовах високотехнологічного середовища. У зв'язку з цим, підготовка та самопідготовка майбутніх педагогів має здійснюватися відповідно до потреб та вимог суспільства. Вона повинна бути структурованою та мати цілеспрямований характер. Її результатом мають бути сформовані професійні якості.

Свідомість, єднання та патріотизм

На організацію процесу підготовки особистості до життя і праці та забезпечення їх згармонізованості й продуктивності впливатиме конкуренція у всіх сферах життєдіяльності людини. В умовах конкуренції важливо системно розвивати в свідомості молодого покоління почуття патріотизму, а також формувати вміння вибудовувати взаємовідносини на сформованій культурологічній базі, стимулюючи процес національного єднання. У молоді маємо сформувати цінності необхідні для консолідації суспільства, вміння виокремлювати та відстоювати національні інтереси у всіх сферах життєдіяльності людини та суспільства. Події, які розгортаються в Україні стимулюють такий підхід, оскільки він забезпечує на першому етапі шлях до виживання суспільства і держави в екстремальних умовах, а на наступних є підґрунтям для динамічного розвитку.

Продуктування національних інтересів у процесі тісної міжнародної співпраці та їх захист на етапі загострення конкуренції з країнами світового співтовариства мають стати предметом особливої уваги фахівців, які проектують умови розвитку особистості та суспільства, забезпечуючи поступ держави.

Психологічний досвід

Забезпечити гармонізований поступ суспільства та динаміку розвитку держави можуть фахівці з багатогранним

психологічним досвідом, який відповідає галузевим запитам на основі розроблених критеріїв. В інтеграційному ж процесі різновекторність життєвого простору людини формує її рівень психологічного досвіду, який у побудові особистісної траєкторії має аналізуватися та структурується за якісними і ціннісними ознаками. Безперервність цього процесу забезпечує динаміку розвитку психологічної сфери особистості на всіх етапах вікового розвитку (онтогенезу). У зв'язку з цим, особливого значення в процесі становлення особистості набуває забезпечення єдності соціального і природного, загального й індивідуального, прав і обов'язків, регламентації і творчості, знань і практики де виховання базується не на знанні, а на життєвому досвіді. Забезпечення успішності цього процесу відбувається через розроблення та впровадження в практику безперервної освіти навчально-виховних систем, які у процесі життя людини разом із формуванням якостей успішного засвоєння здобутих знань, створюватимуть умови для системного їх використання в практичній діяльності на побутовому, професійному та соціальному рівнях, що стимулює вмотивованість особистості до розвитку протягом життя.

Розвиток, зростання, дозрівання

Поступ особистості знаходиться в прямій залежності від учителя який створює передумови неперервного розвитку, зростання, дозрівання. Зазначимо, що учителі мають усвідомлювати та забезпечувати: практичну реалізацію завдань довгострокової стратегії поступу особистості, територіальної громади і суспільства; впровадження в життя ментальної навчально-виховної моделі неперервного розвитку особистості, обґрунтованої на культурологічній основі; формування розроблених основних універсальних компетентностей для українського суспільства, які узгоджені з цінностями та напрямками розвитку; процес формування компетентностей, структурованих за категоріями узагальненості й конкретності, індивідуальності і колективності, базовості, важливості, пересічності тощо; пріоритетність особистісно орієнтованого навчання та виховання перед предметно-орієнтованим. Важливо допомогти особистості у власному

становленні й розкритті талантів у відповідності із закономірностями і тенденціями розвитку природи, людини та світу.

Компетентності

Компетентності є набутою в результаті діяльності характеристикою особистості, що сприяє успішному входженню особистості в життя суспільства. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері. На даному етапі потребують розроблення технології оцінювання компетентностей і їх рівнів, результати яких слугуватимуть передусім для: моніторингу якості освітніх послуг і рівня навчальних досягнень, їх відповідності державним стандартам; використання результатів оцінювання роботодавцями з метою кваліфікованого відбору робочої сили; порівняння національних систем освіти. Компетентності розробляються на різних рівнях засвоєння змісту освіти з дотриманням критеріїв вікової періодизації. Ієрархія компетентностей: ключові надпредметні або базові, що опираються на пізнавальні процеси і виявляються в різних контекстах; загальнопредметні – незалежні від певної сукупності предметів або освітніх галузей; предметні – набуваються у процесі вивчення певних предметів. Вони мають змінний характер та рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення і діяльності особистості в соціумі. Їх можна прогнозувати і проектувати у когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній та інших сферах життєдіяльності особистості.

В узагальненому вигляді для шкільної освітньої практики компетентності можна представити так: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складовими психологічної сфери; у сфері здібностей; за рівнем соціальної зрілості і статусу.

Соціально-професійний розвиток особистості

Одним із засобів, який допоможе вирішити частку окреслених завдань є соціально-професійний розвиток особистості на вікових етапах. Він має на меті сформувати високий рівень готовності до реалізації особистісних і громадянських значущих цілей в умовах глобалізованого простору за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності людини. Від досягнення цієї мети залежить успішна взаємодія зі світом як на рівні матеріального виробництва, так і на рівні особистісного і суспільного взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги.

Розбудовується соціально-професійний простір шляхом проектування на власному культурологічному підґрунті. Національний проект має враховувати ризики пов'язані із зовнішнім впливом учасників міжсуспільної взаємодії, які мають власну культуру, суспільні цінності та визначені пріоритети розвитку. Відповідно громадянські суспільства та державні інституції, які представлені за певною структурою соціальних прошарків, повинні забезпечити підготовку гармонізованої особистості у напрямі формування компетентностей із спеціалізацією у відповідній галузі обраній для соціально-професійної діяльності та взаємодії.

Анотація терміну. **СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ** – неперервний процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання та застосуванні отриманих знань для становлення діяльнісної складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці.

Термін. **СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ (С.-п.р.о.)** – процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та

застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної (діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці. С.-п.р.о. є комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних та громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці. Механізми формування та функціонування С.-п.р.о. зумовлюються системою координат життєвого простору людини та суспільства. Складності проектування С.-п.р.о. пов'язані, насамперед, з: вибором напряму професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці; системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах; об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави; заниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу; хронічним дефіцитом проектів і ресурсів для розвитку протягом життя тощо [4, с. 75-80].

С.-п.р.о. має філософський, психологічний, педагогічний, соціальний та економічний освітні компоненти. Їх гармонізація створює передумови активізації психологічної діяльності особистості стосовно усвідомлених потреб і умов їх задоволення та поетапне розв'язання суперечностей у процесі життєдіяльності на синергетичних засадах. Застосування синергетичного підходу спрямовується на: розв'язання особистісних і соціальних

лінійних і нелінійних завдань; утворення рівнів компетентностей на різних етапах розвитку з урахуванням вікових особливостей, що дають можливість існувати в умовах мінливого глобалізованого простору в особистісному й суспільному аспектах відповідно до соціальної зрілості та статусу, пов'язаного з соціально-професійною належністю.

Для досягнення мети С.-п.р.о. застосовують інтегративні види технологій у сукупності методів, прийомів та впливів, спрямованих на саморозвиток особистості, активізацію її зусиль та упорядкування сукупності процедур й операцій за допомогою яких реалізується певний соціально-професійний проект або конкретна ідея реорганізації, модернізації чи вдосконалення взаємодії з ринком праці. Технології С.-п.р.о. відображають прикладний аспект, особливостями якого є: гнучкість, що виявляється в періодичній зміні змісту та форм на рівні суб'єктно-об'єктної, об'єктно-суб'єктної та суб'єктно-суб'єктної взаємодії; неперервність, яка визначається потребою постійної взаємодії з особистістю; циклічність повторення етапів, стадій, процесу взаємодії з вихованцем; дискретність технологічного процесу, що відображається в нерівномірності впливу на різних етапах взаємодії; непрогнозованість очікуваних результатів унаслідок стихійних, спонтанних процесів у соціумі. Ефективність процесу технологізації С.-п.р.о. полягає в: неперервності й наданні цільової спрямованості; оптимізації соціально-професійної діяльності; гарантуванні сталості соціально-професійної спрямованості; формуванні механізмів саморегуляції; забезпеченні сприятливих умов для реалізації визначеної мети тощо.

У процесі С.-п.р.о. визначається сукупність умов, що цілеспрямовано впливають на життєдіяльність особистості, її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, ціннісних орієнтацій та потреб. Вона сприяє соціалізації людини, усвідомленню себе особистістю, котрій близькі та зрозумілі інтереси інших. Доцільність створення системи С.-п.р.о. для успішної адаптації, індивідуалізації та інтеграції особистості пов'язана з: трансформацією зусиль суб'єктів діяльності шляхом закріплення взаємозв'язку компонентів навчально-виховного процесу (цільового,

змістового, організаційного, діяльнісного, продуктивного); розширенням діапазону можливостей впливу на особистість завдяки залученню до процесу освоєння природного й соціально-професійного середовищ; проектуванням умов саморозвитку, самореалізації та самоствердження особистості, що сприяє її самовираженню, вияву неповторної індивідуальності, гуманізації ділових і міжособистісних стосунків тощо.

С.-п.р.о. здійснюється як стихійно, наприклад, через соціум і народну педагогіку, так і цілеспрямовано, шляхом спеціально організованого впливу і взаємодії навчальних закладів, соціальних інституцій, сім'ї. Зміст освіти й державні вимоги до рівня С.-п.р.о. та формування в умовах освітнього простору якостей, цінностей і компетентностей особистості регулюються Державними стандартами.

Способи впливу та взаємодії, структури та змісту освіти, засобів соціально-професійно розвивального характеру для системи загальної середньої освіти, вищої школи, підвищення кваліфікації та освіти протягом життя розробляються відповідно до цілей освіти, мети навчання, засобів навчально-виховної діяльності згідно з усвідомленими потребами людини, її світоглядних і громадянських якостей, а також перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури, мистецтва. Головною метою С.-п.р.о. на етапах вікового розвитку є приведення у відповідність фахового та посадово-функціонального рівня компетентностей із потребами й вимогами суспільства на конкретно-історичному етапі культурного і соціально-економічного розвитку. У процесі підвищення кваліфікації С.-п.р.о. збільшує міру усвідомлення фахових завдань, способів і технологій їх найпродуктивнішого розв'язання у предметній діяльності, а отже, завдяки усвідомленню, пізнанню, освоєнню на вищому рівні відбувається процес висхідного руху ступеня фахової підготовленості [5, с. 223-227].

Варто підкреслити, що у процесі підготовки особистості до життя та праці соціально-професійний розвиток особистості вирішує проблеми налагодження закономірних зв'язків між ціллю і наявними засобами навчально-виховної діяльності, а також між педагогічними засобами і результатами їх застосування. Дослідження суперечностей цих взаємозв'язків та

вирішення основних завдань відбувається шляхом проектування, реалізації та оцінки його продуктивності через: умови перебігу педагогічних процесів; структурні елементи видів педагогічної діяльності; критерії; вимоги; межі; функції.

У результаті розроблення приходимо до висновків:

1. Розроблення стратегії поступу цивілізації знаходиться у координатах доступних для гармонізації простору «особистість-суспільство-природа» в межах єдиної концепції сталого економічного, екологічного та соціального розвитку на засадах збалансування взаємозв'язку соціальної та екологічної складових й розроблення системи закріплення рівних прав нинішнього і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів;

2. Системне використання і розвиток наукових розвідок Володимира Івановича Вернадського сприятиме формуванню на духовному і психофізіологічному рівнях життєстверджуючих принципів, спрямованих на гармонізацію простору доступного для життя та механізмів відновлення внаслідок людського та техногенного впливів.

3. Проектування та реалізація системи підготовки особистості до життя і праці знаходиться в прямій залежності від процесів природного та суспільного характеру, які відбуваються на території життєдіяльності певного громадянського суспільства;

4. Теоретично обґрунтована система підготовки людини до праці в умовах розбудови громадянського суспільства стимулює процеси формування як когнітивної складової психологічної сфери, так і операційно-технологічної, мотиваційної, етичної, соціальної, поведінкової. Такий підхід забезпечує підґрунтя для гармонізованого розвитку особистості, високий рівень її самоорганізації і самоуправління в процесі життя та праці, а також формує уявлення про розподіл праці в умовах інтеграційних процесів на шляху розбудови громадянського суспільства;

5. Джерелом забезпечення креативності особистості є мотиви самоактуалізації в обраних сферах діяльності. Одним із механізмів виникнення таких мотивів є система соціально-трудова ціннісна орієнтація особистості, педагогів та наставників. В системі домінують роль відіграє гуманістична спрямованість

кваліфікованої діяльності фахівця і його соціальна відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки;

6. В сучасних умовах соціально-економічного господарювання необхідно стимулювати системні процеси на ринку праці, що спрямовані на обслуговування загальнолюдських цінностей та інноваційних технологій матеріального і нематеріального виробництва. З цією метою науковці та практики мають об'єднати зусилля навколо розробки та впровадження диференційованої освітньої моделі, яка забезпечить формування компетентної особистості у відповідності до запитів ринку праці за галузевим принципом;

7. Правильно створені умови праці позитивно впливають на особистість вихованця, розкривають її позитивні риси і властивості, формують якості і цінності, сприяють вихованню дисциплінованості та відповідальності. Сучасні умови життя вимагають принципових дій та міркувань від фахівців, які знають галузеві проблеми дещо глибше, бачать істотні шляхи їх вирішення, а значить усвідомлюючи необхідні закони, закономірності, принципи, зв'язки і відношення забезпечують поступ;

8. Сучасний етап розвитку характеризується одержанням нових знань про соціально-професійний простір на стикові різних наук, зокрема, філософії, логіки, загальної та соціальної психології, педагогіки, соціології, економіки, нейронауки, теорії свідомості, психолінгвістики тощо. У зв'язку з цим, розроблення перспективних проєктів, з метою їх ефективного використання особистістю і громадянським суспільством, можливе в умовах гармонізації освітніх компонентів диференційованих за галузевим принципом у відповідності до цілей, педагогічних засобів і результатів їх застосування;

9. Викладена інтерпретація підготовки людини до праці в контексті інтеграції освіти і науки України в європейський простір громадянських суспільств дозволяє зрозуміти її особистісну й суспільну значущість, що стимулює розробку та реалізацію стратегії підготовки до соціально-трудової взаємодії в умовах як територіальної громади, так і України в цілому.

Рекомендації.

На основі визначених перспектив розвитку зміст і

організація навчально-виховного процесу в закладах освіти має базуватися на: формуванні вихідних знань і результатів їх застосування; зосередженні педагога на здібностях і психофізіологічних можливостях особистості; диференційованому підході у процесі розподілу навчального навантаження; прогнозуванні гнучкості, ґрунтованій на різних типах і рівнях територіально-місцевої автономії у рамках загальноприйнятих принципів та стандартів якості; відкритості і доступності для суспільства; стимулюванні розвитку здібностей вищого порядку, набуття соціальних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних, художніх та інших умінь; зосередженні педагога на прогресивно-виховному оцінюванні; домінуванні підходів, орієнтованих на активну участь вихованця, його співпрацю і взаємодію з педагогом; перевазі комплексних підходів, які сприяють встановленню зв'язків між теорією та практикою, а також допомозі педагога у застосовуванні знань і вирішенні при цьому певних практико орієнтованих завдань; організації особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу; проектуванні наступності у системі безперервної освіти.

Подальші дослідження.

З метою покращення системи підготовки людини до життя та праці подальшого дослідження потребує: вивчення закономірних зв'язків між цілями освіти і метою навчання у відповідності до особистісної значущості і суспільної необхідності на даному етапі розвитку; обґрунтування змісту освіти, технологій, форм, методів і засобів підготовки до життя та праці; проектування процесу формування компетентностей як у системному вигляді, так і у відповідності до принципів галузевості суспільного виробництва; розроблення шляхів забезпечення прогнозованих результатів освітньої діяльності; прогнозування кінцевих результатів навчання та перспективності їх застосування.

Література.

1. Вернадский В. И. Собрание сочинений : в 24 т. Т. 8. Живое вещество и биосфера / науч. ред. и сост. академик Э. М. Галимов. Москва : Наука, 2013. 526 с.

2. Вернадский В. И. Собрание сочинений : в 24 т. Т. 9. Химическое строение биосферы Земли и ее окружения. Биосфера и ноосфера. Москва : Наука, 2013. 574 с.

3. Піддячий В. М. Професійні параметри майбутнього вчителя. Наукові записки: збірник наукових статей. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Випуск СХІІІ (113). С. 156–165. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/11402/>

4. Піддячий М. І. Освіта і наука України: соціально-професійний розвиток // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія №13, Проблеми трудової та професійної підготовки: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 8. С. 75–80.

5. Піддячий М. І. Соціально-професійний розвиток дорослих // Концептуальні засади розвитку освіти дорослих : світовий досвід, українські реалії і перспективи: зб. наук. статей / за ред. В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало; уклад.: Аніщенко О. В., Лук'янова Л. Б. Київ : Знання України, 2018. С. 221–229.

6. Самодрин А. П. Архітектоніка профільної освіти / навчально-методичний посібник. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2019. 504 с.